

המאמרים בחוברת זו עוסקים בחינוך ובספרות המוסר בקהילות ישראל במזרח.

■ מאמרו של צבי זוהר מציג את החינוך של יהודים בסוריה מאמצע המאה התשע עשרה ועד ראשית המאה הנוכחית, תוך שילוב ידע מחקרי קיים עם מידע ממקורות ראשוניים. במאמר נדון מצב החינוך בשלושה משטרים שונים: בתקופת השלטון העות'מאני, בתקופת המנדט הצרפתי ובתקופת סוריה העצמאית. המחבר עוסק הן במוסדות הלימוד היהודיים המסורתיים, הן במוסדות היהודיים המודרניים, ונזכרות גם חלופות אחרות שעמדו בפני תלמידים יהודים. אגב סוגיית החינוך מובא גם מידע על תולדות הקהילה תחת השלטון הצרפתי והשלטון הסורי העצמאי, תקופות שהמחקר על אודותן חסר.

פרופ' צבי זוהר הוא נאמן הקתדרה ע"ש צ'נסי סטילמן ליצירה ההלכתית והערכית של חכמי ישראל בארצות האסלאם באוניברסיטת בראילן, ועמית מחקר בכיר במכון שלום הרטמן בירושלים.

■ מאמרו של נחם אילן עוסק בחיבור היחיד שכתב הרב יוסף חיים מעיראק (1835–1909) בערבית-יהודית, ושהועיד לנשים – 'קאנון אלנְסָא' (חוק הנשים). המחבר בוחן את טיבו ומגמתו של החיבור, את תוכנו, מבנהו והקשר הסוגה שלו, את מטרתו וקהל היעד שלו ואת הרקע התרבותי והחברתי לכתיבתו. לסיכום מציג המחבר את מקומו של 'קאנון אלנְסָא' במכלול יצירתו של הרב יוסף חיים. פרופ' נחם אילן מלמד במכון לנדר בירושלים.

■ האסופה 'נפלאים מעשיך' היא קובץ של סיפורי הרב יוסף חיים מבגדאד שערך תלמידו הרב בן ציון מרדכי חזן, ופורסמה בשנת תרע"ב. מאמרו של דוד רוטמן מוקדש לניתוחה כמערכת ספרותית עצמאית תוך בחינת זיקותיה המשתנות למקורותיה. מניתוח זה עולה כי ייחודה של האסופה בשילוב בין כישרון המספר לרגישות העורך, ושילוב זה העמיד יצירה הראויה למקום של כבוד על מדף הסיפורת העברית.

דוד רוטמן הוא תלמיד מחקר בחוג לספרות באוניברסיטת תל-אביב. הוא מלמד בחוג הזה ובמחלקה לספרות עברית באוניברסיטת בן-גוריון בנגב, ומרכז את תכנית 'אופקים' ללימודי היהדות כתרבות באוניברסיטת תל-אביב.

■ מאמרו של אבינועם רוזנק עוקב אחר עולמו הרוחני, החינוכי, ההלכתי והמטא-הלכתי של הרב אברהם חזן, דמות מרכזית בעולם הרבנות של יהדות צפון אפריקה וצרפת במאה העשרים. המאמר פורש את ביקורתו החריפה על יהדות אשכנז בכלל ועל האורתודוקסיה הארץ-ישראלית בפרט, על בסיס ניתוח סוציולוגי, תרבותי ודתי המעוגן במחשבת ההלכה בצפון אפריקה.

ד"ר אבינועם רוזנק מלמד בחוג למחשבת ישראל באוניברסיטה העברית בירושלים ועמית מחקר במכון ון ליר בירושלים.

■ בתום מלחמת העולם השנייה ייסדו בטריפולי חיילים ושליחים מארץ־ישראל ומנהיגים ציונים מקומיים שלוש תנועות נוער ציוניות: 'תנועת הנוער', 'הצופים העברים' ו'מכבי הצעיר'. תנועות אלה, שפעלו עד שנת 1948, נבחנו במאמר כתופעה היסטורית מקומית ייחודית וכחלק מהתופעה הכללית של תנועת הנוער הציונית החלוצית. שלוש התנועות הושפעו מהיישוב החלוצי בארץ־ישראל וממאבקו הסוער לעצמאותו. כתוצאה מהשפעה זו התפתחו בהן, בעיקר בתנועת הנוער וביצופים העברים, מאפייניה של תנועת הנוער הציונית החלוצית, כגון שאיפה לחירות ולעצמאות, הפנמה של ערכים חלוציים, אקטיוויזם ציוני, כוליות ותרבות נעורים. חבריהן העפילו ארצה והשתתפו בבניין היישוב החלוצי והמדינה ובהגנה עליהם. ד"ר ישי ארנון מלמד בחוג להכשרת מורים בבית הספר לחינוך ומנהל את המכון לחקר הציונות הדתית באוניברסיטת בראילן.

■ דוד בן־גוריון התגורר בסלוניקי במהלך שנת 1911, ובמכתבים ובמאמרים מאותה תקופה כתב דברי ביקורת קשים על היהודים שבעיר ועל היהודים הספרדים בכלל. בעקבות עיון במאמרים שהופיעו ב'פעמים' 107 מראה יצחק בצלאל עד כמה מהותניות וחסרות יסוד עובדתי היו טענותיו של בן־גוריון. ד"ר יצחק בצלאל הוא העורך המייסד של 'פעמים'.

עוד בחוברת ביקורת של ד"ר דפנה צמחוני, ממכון טרומן באוניברסיטה העברית בירושלים ומהמחלקה ללימודים הומניסטיים ואמנויות בטכניון בחיפה, על ספרו האוטוביוגרפי של ששון סומך 'בגדאד אתמול'.